

VEŘEJNÉ PROSTORY A ŽIVOT MĚSTA

O veřejných prostorech

O problematice veřejných prostorů slyšel v odborné veřejnosti už asi každý. Po letech nezájmu a devastace se v průběhu 90. let 20. století pomalu dostala tato problematika do povědomí nejen odborné urbanistické a architektonické veřejnosti a do spektra zájmu komunálních politiků, ale postupně si vydobývá své místo i v myslích běžného občana – laické veřejnosti. Lidé se učí posuzovat jednotlivá města podle kvality jejich veřejných prostorů, existence či neexistence pěší zóny nebo klidových náměstí a podle těchto zážitků hodnotí město a život v něm jako jeden celek. Problematika veřejných prostorů, ale není jen problémem úzké skupiny architektů a komunálních politiků. Veřejné prostory jsou v popředí bádání celé řady profesí – sociologů, psychologů, ekologů či „dopraváků“.

O konferenci

„Veřejné prostory a život města“ je název odborné konference, která se pokusila sjednotit alespoň na krátký okamžik do jednoho konferenčního sálu specialisty ze všech výše jmenovaných profesí a vytvořit tak, alespoň rámcově, celistvý obrázek této problematiky. Konference se konala 24. října 2002 v Brně a pořádala ji Fakulta architektury VUT, Ústav teorie urbanismu ve spolupráci s občanským sdružením CIVITAS PER POPULI. Konference si zejména kladla za cíl přispět ke zhodnocení a propojení současného výzkumu a praxe v oblasti veřejných prostorů, a to nejen v oblasti urbanismu a architektury, ale i v oblasti péče o životní prostředí, oblasti sociologie, sociální geografie a psychologie.

Konference byla určena pracovníkům samosprávy a státní správy – pracovníkům útvarů hlavního architekta, útvarů rozvoje měst, stavebních úřadů, ale i pracovníkům odborů kultury nebo správy městského majetku; projektanty i vědecké, výzkumné a pedagogické pracovníky, prostě pro všechny, kdo se problematikou veřejných prostorů zabývají; neboť ti všichni vzhledem k fungování našich veřejných prostorů a tím i celkově našich měst výrazně ovlivňují.

O pořadatelích

Fakulty architektury VUT v Brně je tradiční vzdělávací institucí v oblasti urba-

nismu a územního plánování a místem intenzivních vědeckých a výzkumných prací v oblasti veřejných prostorů. V minulosti i současnosti zde byla vytvořena celá řada studií i teoretických prací na toto téma, z nichž je v současnosti nejaktuálnější výzkumný úkol Grantové agentury ČR na téma „Veřejné prostory v územně plánovací praxi“, za jehož finanční podpory se také konference konala. Spolupořadatelem konference bylo občanské sdružení CIVITAS PER POPULI, které bylo nově založené právě při Fakultě architektury VUT v Brně. Toto sdružení si klade za cíl zejména napomáhat postgraduálnímu a celoživotnímu vzdělávání v oborech, které ovlivňují utváření urbánního prostředí sídel ve smyslu vytvoření zdravého životního a obytného prostředí ve městech (tj. v oborech jako jsou urbanismus, architektura, sociální geografie, sociologie, psychologie, veřejná správa apod.). Prostředkem k realizaci tohoto cíle je zejména pořádání vzdělávacích akcí pro studenty a odbornou veřejnost – přednášky, přednáškové cykly, „letní školy“, exkurze a studijní cesty, stáže a studijní pobyty apod. Jednou z prvních akcí sdružení byla právě prezentovaná konference „Veřejné prostory a život města“.

O programu

Konferenci „Veřejné prostory a život města“ zahájil děkan Fakulty architektury VUT v Brně doc. Ing. Josef Chybík, CSc., který nejen konferenci uvedl, ale rovněž v krátkosti prezentoval historii a současnost naší Alma Mater. Odborný program konference byl pak rozdělen do tří tematických bloků – „A – Urbanistický pohled na veřejné prostory“, „B – Veřejné prostory a lidé“ a „C – Veřejné prostory, zeleň a doprava“. Celkově na konferenci vystoupilo 12 řečníků z různých oblastí. Odborným garantem konference byl doc. Ing. arch. Jan Koutný, CSc., vedoucí ústavu teorie urbanismu Fakulty architektury v Brně.

První blok **Urbanistický pohled na veřejné prostory** zahájil referát doc. Jana Koutného, vedoucího ústavu teorie urbanismu na téma **Význam a vývoj veřejných prostorů**, který uvedl problematiku veřejných prostorů v širším urbanistickém i historickém kontextu, zejména s ohle-

dem na jejich proměnu na přelomu historického a moderního období v průběhu 19. a 20. století. Doc. Koutný se ve svém příspěvku soustředil na moderní koncepci a požadavky směřující k tvorbě a obnově veřejných prostorů, kterými jsou tendence k omezení motorové dopravy, důraz na pěší pohyb, resp. cyklisty, organizaci a úspornější řešení dopravy, dopravní zklidňování, formulace požadavků na obyvatelnost veřejných prostorů, rehabilitace tradičních veřejných prostorů – ulice a náměstí, pěší a obytné zóny, úprava parteru, nové veřejné prostory, akce a hnutí – Project for Public Spaces, Zdravá města, Města bez aut, Agenda 21 apod., psychologické a sociologické vnímání veřejných prostorů – J. Jacobsová, J. Gehl ap. a začlenění systému veřejných prostorů do principů koncepce rozvoje města. Následující příspěvek přednesený arch. Vladimírou Šilhánkovou nazvaný **Posuzování úspěšnosti veřejných prostorů** se věnoval problematice požadavků kladených na moderní veřejné prostory tak, aby tyto byly posuzovány jako „úspěšné“, tj. aby byly živé a mezi obyvateli města i jeho návštěvníky oblíbené. Bylo formulováno 5 hlavních zásad obyvatelného veřejného prostoru, kterými jsou: 1. dobrá dostupnost, 2. přehlednost, 3. lidské měřítko, 4. vybavení pro aktivity a 5. vytvoření příjemného klimatu. Druhá část příspěvku byla věnována metodám, kterými lze veřejné prostory zkoumat a zjišťovat tak jejich úspěšnost. Jedná se o metody transformované pro naše podmínky v polovině 90. let 20. století podle vzoru amerického architekta W.H. Whyta, a to metody „sčítání pěších“ a „mapování chování“. „Sčítání pěších“ je technika terénního sběru informací, která zkoumá zejména počet lidí nacházejících se na stanoveném místě pozorování – „zahuštěnost“ prostoru lidmi. Druhá technika – „mapování chování“ zkoumá zejména činnosti lidí ve veřejných prostorech. Analýzou činností lze zjistit, jakými lidskými činnostmi tento prostor žije a jaké podmínky potřebuje k tomu, aby činnosti, které slouží k oživení prostoru mohly být dále rozvíjeny. První blok konference byl ukončen referátem Ing. Markéty Čablové **Přírodní prvky ve veřejném prostoru**, který se věnoval prvkům zeleně jako oživujícím elementům veřejných prostorů. Mezi tyto

přírodní prvky autorka zahrnovala nejen standardní zeleň ve veřejném prostoru a její zásadní vlivy jako jsou její funkce klimatické, estetické a hygienické. V popředí zájmu autorky byly i další přírodní prvky, jako je voda – v její statické i dynamické podobě, ale i prvky jako jsou kámen a dřevo, slunce a vítr.

Druhý blok konference se soustředil na problematiku vztahů mezi lidmi – obyvateli a uživateli města a jejich veřejnými prostory pod názvem „**Veřejné prostory a lidé**“. Tento blok zahájil svým příspěvkem s názvem „**Paměť míst**“ doc. Lubomír Kostroně. Tento příspěvek se zabýval psychologickým vnímáním veřejných prostorů a jejich významem nejen pro naše fyzické bytí, ale i naše bytí duchovní. V příspěvku jsou veřejná prostranství chápána jako místa, „kde se bezděčně učíme vidět, dělat si představy a vytvářet názor, ale hlavně se učíme nejsložitějším dovednostem společenského soužití. Učíme se v něm skoro všemu, a to ještě tomu nejdůležitějšímu – hodnotám, etice, tj. tomu co je slušné a co ne, kde se jak chovat, estetice, dovednostem praktického života, pomocí kterých budeme zvládat své další dny. Prostě tomu, kdo jsme. Ve veřejných prostředích si ověřujeme a rozvíjíme to, co nás naučili doma rodiče (a televize)... Paměť míst je tedy představa v myslích jednotlivců o tom, jak se v určitých místech náležitě chovat v souladu s pravidly dané kultury“. Na docenta Kostroně navázaly dva příspěvky ze „sociologického soudku“. První z nich přednesla Mgr. Eva Gregorová pod názvem **Veřejná prostranství jako odraz společnosti – společnost jako odraz veřejných prostranství** se věnoval zejména problematice veřejných prostorů jako míst, kde se odehrává řada činností a aktivit počínajíc těmi, které na nich prostě být musí až po ty, které se rozvíjejí pouze tehdy, když je kvalita veřejných prostranství dostatečně vysoká a tedy i atraktivní. V rámci těchto činností se pak naplňují procesy, kterými jsou přirozená lidská potřeba kontaktu, inspirace a stimulace. Veřejná prostranství by však měla naplňovat i další neméně důležitou a spíše celospolečenskou etickou funkci. Autorka se zabývá významem veřejných prostorů v oblasti společenské, kdy srovnává tradiční fungování veřejných prostorů jako společenské platformy s dnešním chápáním veřejných prostorů jako bojiště jednotlivých zájmových skupin. Navazující příspěvek PhDr. Radosla-

vy Cícvárkové nazvaný **Než přistoupíme k realizaci** je pohledem na problematiku veřejných prostorů v ryze praktické rovině. Autorka nám zde dala nahlédnout pod pokličku práce sociologa na Útvary hlavního architekta v Brně, kdy na praktických ukázkách postupů práce s veřejností a zapojování veřejnosti do plánovacích procesů na náměstí Svobody v Brně vysvětlila celý proces komunikace s veřejností od prvotní informační kampaně o záměru, přes plánovací víkend až po interaktivní výstavu návrhů na řešení tohoto prostoru. Z autorčiných zkušeností je třeba vyzdvihnout zejména zkušenost, že je velmi důležité, aby veškeré informace i diskuse byly vedeny včas a srozumitelně a aby se veřejnost při tvorbě jakéhokoliv veřejného prostranství stávala partnerem zadavatele a zpracovatele a nikoliv jeho protivníkem. Závěrečný příspěvek druhého bloku jednání konference přednesl Martin Nawrath pod názvem **Předpoklady pro efektivní účast veřejnosti při tvorbě veřejných prostranství aneb jak je důležité správně se ptát a dbát na detaily**. Tento příspěvek se zabýval významem a zejména způsobem a technikami správné komunikace s veřejností při tvorbě veřejných prostorů. Autor rekapituloval důvody pro to, proč by lidé měli být k rozhodování o veřejných prostranstvích přizváni. „Veřejná prostranství mají sloužit veřejnosti, veřejná prostranství jsou financována z veřejných rozpočtů a zejména ti, kdo prostranství denně využívají mohou podat bezprostřední zpětnou vazbu o tom, co funguje a co nikoliv.“ Zároveň autor stanovuje základní předpoklady dobré komunikace, mezi které řadí: dlouhodobé formování důvěry mezi správou obce a občany, zájem architekta a politiků naslouchat, otevřenost přípravy, různost forem oslovení, nezávislé vedení dialogu s občany a vhodnou metodiku a vhodné pomůcky.

Třetí, odpolední, blok konference pod názvem **Veřejné prostory, zeleň a doprava** byl zaměřen na dva nejdůležitější fenomény, které stav a kvalitu našich veřejných prostorů ovlivňují. V oblasti zeleně zazněly tři příspěvky. Prvním z nich byl referát přednesený Ing. Miroslavou Prokopovou pod názvem **Historie a současnost parků ve světě** zaměřený na ukázky soudobých realizací městských ploch zeleně ze zahraničí – zejména z Francie a z Německa. V rámci příspěvku byly předvedeny např. ukázky z paříž-

ských parků Bercy, Citroën, La Villette či parku Diderot ve čtvrti La Defence a dalších. Následující příspěvek Ing. Evy Sojkové na téma **Rehabilitace zeleně veřejných prostorů** nám vedle rozboru postavení problematiky zeleně v našich regulačních plánech umožnil sledovat proměny zeleně na našich veřejných prostorech (na příkladech měst v okolí Prahy) v průběhu posledních 17-ti let. Z těchto sledování vyplynulo několik zajímavých závěrů: zeleň v živých, jasně vymezených fungujících prostorech žije, je udržována, rekonstruována a využívána. Problém způsobují aktivity, které do daného prostředí nepatří např. supermarket v centru města si vyžádal vytvoření parkovacích míst na úkor stávající zeleně, plocha zeleně, vytvořená na zbylém místě, kam se nic jiného nehodilo působí rozpačitě stejně jako zeleň v prostorech, které jsou nejasně členěny či jsou nevyužívané a předimenzované a kromě několika laviček jsou bez vybavení. Následující příspěvek, který přednesl PhDr. Marek Franěk pod názvem **Vliv městské zeleně na chování lidí** se věnoval otázkám významu úlohy vegetace na chování člověka, jeho pocit pohody, výkonnosti a duševního zdraví. Z příspěvku vyplynulo, že výzkumy potvrdily zkušenost, že zeleň v městských ulicích se výrazně odráží na duševní výkonnosti, duševním i tělesném zdraví lidí a rovněž v nemalé míře ovlivňuje sociální chování obyvatel. Důležité je vlastní vizuální působení zeleně. Nejedná se jen o účinek zelené barvy, ale spíše o určité vizuální charakteristiky přírodního prostředí, které napomáhají tomu, že při pohledu do přírodního prostředí dochází k regeneraci mentálních sil, jsou jimi fascinace (přirozená přitažlivost a atraktivnost), komplexita (skládá se z množství rozmanitých prvků), koherence (skládá se z prvků, které k sobě patří) a pokračování (umožňuje představu prostoru a jeho pokračování).

V oblasti veřejných prostorů a dopravy referovala Ing. arch. Eva Staňková o společném programu Nadace VIA a Nadace Partnerství s názvem **Doprava pro 21. století**, jehož první ročník byl v září ukončen. Jedná se o soutěž měst a obcí v oblasti inovativních přístupů k řešení dopravy zaměřené na proměny veřejných prostorů měst a obcí a založené především na optimálním uspořádání automobilové, cyklistické a pěší dopravy. Cílem soutěže je upozornit na problémy spojené s dopravou

v našich sídlech a možnosti jejich řešení a vytvořit databázi vzorových řešení dopravy a veřejných prostorů ve městech a obcích ČR. V závěru konference potom vystoupil Ing. Stanislav Prokeš s příspěvkem na téma **Chodec, prostor, rychlost**, kde se zabýval vztahy mezi jednotlivými složkami dopravy na našich veřejných prostorech. Chodec by podle autora měl mít ve městech zaručeny zejména dvě zásadní podmínky pro svobodný pohyb, a to vždy a všude dostatečně prostorný chodník a dostatek chráněných přechodů, což lze docílit změnou podmínek pro jednotlivé typy dopravy – např. šířky jízdních pruhů, požadavky na velikost parkovacích míst apod. Autor srovnává prostorové požadavky na jízdní pruhy a parkovací stání našich norem a norem zahraničních zejména rakouských, které jsou oproti těm našim pro „život veřejných prostorů“ přátelštější.

Doprovodné akce

Jako doprovodný program konference byly v předsálí konferenční místnosti připraveny prezentace nadace Partnerství a nadace VIA, dvou našich nejvýznamnějších nadací zabývajících se podporou revitalizace veřejných prostorů, zapojování veřejnosti do plánovacích procesů na úrovni obcí a měst a rozvojem občanské společnosti celkově. Dále zde byla prezentace mladého brněnského nakladatelství zabývající se vydáváním knih z oblasti stavebnictví, architektury a ekologie ERA, které zde nabízelo publikace ze své

produkce. Vedle toho zde byly vystaveny i panely s prezentací výsledků akcí věnovaných veřejným prostorům v Hradci Králové, výsledky průzkumu veřejných prostorů v centru Hradce Králové konaného na podzim roku 2001 a výsledky plánovacího víkendu na oživení „Starého města“ tamtéž.

Závěry konference

Konference „Veřejné prostory a život města“ byla jednou z pilotních akcí na toto téma. Akcí, která by měla přispět k rozvinutí širší diskuse o problematice veřejných prostorů. Chtěli touto akcí přispět k tomu, aby téma veřejných prostorů opustilo půdu vysokých škol a vědeckých pracovišť a stalo se „tématem dne“ široké odborné veřejnosti, zejména v prostředí úřadů měst a magistrátů, neboť právě to jsou místa, odkud lze stav a fungování veřejných prostorů ovlivňovat nejlépe.

Mnohé ze základů problematiky veřejných prostorů bylo na konferenci řečeno v rámci jednotlivých příspěvků, mnohé padlo i v diskusi účastníků konference, která byla bohatá a neformální. Mnohé ale řečeno nebylo a vzhledem k časové omezenosti trvání konference ani nestihlo být řečeno. Nestihli jsme se například věnovat problematice veřejných prostorů v okrajových částech měst – revitalizaci prostorů panelových sídlišť, existenci či spíše neexistenci veřejných prostorů v nově vznikajících obytných souborech rodinné zástavby či vlivu změny nákupních vzorců obyvatelstva

v hypermarketech na okrajích měst na fungování veřejných prostorů v centrech měst. Pouze okrajově jsme také zabrousili k problémům účasti veřejnosti v procesu plánování změn ve veřejných prostorech, či významu veřejných prostorů v životě komunity, či v oblasti trvale udržitelného rozvoje. Jak je vidět, existuje celá řada nesmírně zajímavých a důležitých témat, které se k problematice veřejných prostorů váží a o kterých je třeba bavit. Doufám, že se nám v roce 2003 podaří na konferenci „Veřejné prostory a život města“ navázat dalšími obdobnými akcemi.

Tento článek je zpracován s využitím textů jednotlivých příspěvků přednesených v rámci konference „Veřejné prostory a život města“. Kompletní texty všech referátů přednesených na konferenci budou k dispozici na internetových stránkách občanského sdružení CIVITAS PER POPULI na adrese: www.volny.cz/civitas-perpopuli

*Ing. arch. Vladimíra Šilhánková, Ph.D.
Externí učitelka Ústavu teorie urbanismu
FA VUT v Brně
Předsedkyně občanského sdružení
CIVITAS PER POPULI*